

УДК 330.341.1

С. П. Пенцак,
аспірант, Дніпропетровський державний аграрний університет

ДЖЕРЕЛА ІНВЕСТИЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У пропонованій статті оцінено можливість застосування різних джерел фінансування інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Possibility of application of different sourcing investment activity of agricultural enterprises is appraised in the offered article.

ВСТУП

Для здійснення ефективної виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах особливо актуальною є проблема залучення, мобілізації й ефективного використання інвестицій. Пожвавлення інвестиційної активності є однією з головних умов стійкого, якісного, економічного розвитку підприємств усіх форм власності й галузей. Інвестиційна активність — складова частина ділової активності підприємств, що включає також виробничу, інноваційну, ринкову, маркетингову та інші. Інвестиційна активність підприємств виражається в їх дієвій, цілеспрямованій і результативній діяльності щодо залучення інвестицій з усіх внутрішніх і зовнішніх джерел, а також ефективного використання залучених інвестиційних ресурсів. Для сільськогосподарських підприємств особливо актуальною стала проблема вибору та пошуку джерел інвестицій. Стимулювання інвестиційної діяльності, вироблення чіткої стратегії інвестування, визначення її пріоритетних напрямів, мобілізація всіх джерел інвестицій є найважливішою умовою стійкого і якісного розвитку сільського господарства і всього агропромислового комплексу країни [6]. Питання про структуру інвестиційного потенціалу підприємств із погляду джерел його відтворення, а також питомої ваги його складових частин залишається недостатньо дослідженим.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Джерела інвестицій підприємств можна розглядати як внутрішні й зовнішні, власні й залучені, в тому числі внутрішні й зовнішні позикові засоби. До внутрішніх джерел інвестицій належать власні фінансові засоби, частина при-

бутку, амортизаційні заощадження, суми, що виплачуються страховими органами, кошти працівників, а також інші види активів, земельні ділянки, інші об'єкти власності. Найбільш значними внутрішніми джерелами на підприємствах можна назвати: прибуток підприємств; амортизаційні відрахування; кошти працівників підприємств; доходи від емісії та продажу цінних паперів.

Основна мета інвестиційної діяльності на підприємствах — це забезпечення і якісне поліпшення відтворювального процесу. У нормальних економічних умовах господарювання основним внутрішнім джерелом інвестицій підприємств є їхній прибуток. Частина прибутку направляється на придбання нової сільськогосподарської техніки, запасних частин, насіння, добрив, будівельних матеріалів і інших ресурсів. З кожним роком у сільському господарстві зростає виробництво продукції. Однак говорити про стійке зростання ще зарано. Основними причинами збитковості значної кількості господарств є різке зростання цін на промислові засоби виробництва сільськогосподарського призначення, формування низьких цін на сільськогосподарську продукцію в умовах монополізму підприємств першої і третьої сфер АПК, значне зменшення дотацій і компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам з боку держави, їх слабка адаптація до ринкових умов тощо.

При відсутності в багатьох сільськогосподарських підприємств прибутку треба активніше мобілізувати інші джерела інвестицій. При нестачі прибутку як джерела інвестицій особливу увагу варто приділяти амортизаційним відрахуванням, покликаним відшкодовувати фізичний і моральний знос основних засобів.

Амортизаційні відрахування є одним і головних джерел фінансування відтворення і відновлення основних засобів. Нині їх значення зростає, оскільки підприємства забезпечують процес відновлення основних засобів переважно за рахунок власних вкладень і не можуть розраховувати на допомогу держави та бюджетне фінансування в широких масштабах [4]. Інтенсивний розвиток виробництва, підвищення якості й конкурентоспроможності виробленої продукції неможливе без постійного відновлення основних засобів і технологій.

У сучасних умовах для підвищення ефективності використання основних фондів усе більш вагомим значення набуває якісне використання амортизаційних відрахувань, що направляються переважно на відновлення активної частини основних засобів підприємства. Старе устаткування, недовантаження потужностей, проблеми з ремонтом і заміною зношеної сільськогосподарської техніки новою, згортання виробництва багатьох видів продукції рослинництва і тваринництва призвели до великих фінансових втрат, сприяли збитковості багатьох господарств. У цій ситуації амортизаційна політика підприємств має бути більш ефективною, спрямованою на поліпшення й відновлення активної частини основних фондів і виробничих потужностей. Від вирішення цієї проблеми залежатиме життєздатність підприємств, їх фінансовий стан, конкурентоспроможність і можливість залучення додаткових фінансових засобів.

Амортизація — це процес накопичення грошових сум для відшкодування за їхній рахунок зношених у процесі експлуатації основних фондів. Перенос вартості, втраченої основними засобами, відбувається у вигляді амортизаційних відрахувань у відсотках до вартості основних засобів. Амортизаційні відрахування частини вартості основних засобів для відшкодування їхнього зносу включаються у витрати на виробництво і переносяться на вироблену продукцію протягом терміну експлуатації основних засобів. Виділяють також нематеріальні основні засоби — це частина основних засобів, що складається з вартості витрат на програмне забезпечення, спеціальну літературу, "ноу-хау" тощо [3]. У практиці зазвичай значення терміна "списання нематеріальних активів" встановлюють самостійно, але, як правило, амортизаційні відрахування нараховують протягом року. У разі придбання активів нематеріального характеру тривалого користування (понад один рік) витрати на них зараховують до довгостроко-

вих інвестицій. Вартість нематеріальних активів погашається шляхом нарахування амортизації протягом встановленого терміну їхнього корисного використання.

Стосовно амортизації основного капіталу в ринкових умовах існують дві концепції: економічна і податкова. Амортизація в економічній концепції розглядається як списання вартості основного капіталу за економічно обґрунтованими нормами, що відображає його реальний (фізичний і моральний) знос у даних умовах відтворення. Нарахування амортизації в економічних цілях необхідне для визначення витрат основного капіталу в даному виробництві й відповідно в реальній його прибутковості, для управління виробництвом і надання об'єктивної інформації про ефективність даного виробництва його керівникам, акціонерам, кредиторам тощо. Амортизація в податковій концепції — це списання вартості основного капіталу за податковими нормами, що можуть перевищувати економічно обґрунтовані норми. У цьому разі амортизація розглядається як засіб розподілу авансованої вартості активу на певний період часу і найшвидшого повернення цієї вартості й використовується для визначення величини прибутку, що підлягає оподаткуванню.

В умовах повної виробничо-господарської самостійності підприємств переоцінка основних засобів здійснюється двома методами: шляхом індексації балансової вартості окремих об'єктів із застосуванням індексів зміни вартості основних засобів, установлених Держкомстатом; шляхом індексації балансової вартості окремих об'єктів із застосуванням індексів зміни вартості основних засобів, установлених Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку. Безперечно, амортизаційна політика на підприємствах істотно впливає на інші внутрішні джерела інвестицій, тому що фінансовий стан (прибуток, ліквідність цінних паперів тощо) значною мірою залежить від забезпеченості якісними засобами виробництва, що випускає продукцію, конкурентоспроможності тощо. Тому недооцінка амортизаційного фонду, нераціональне використання його засобів заздалегідь підривають як фінансовий стан підприємств, так і перспективи їхнього подальшого розвитку. На наш погляд, існують кілька проблем, наведених нижче, що заважають підприємствам вчасно й ефективно проводити заміну активної частини основних виробничих засобів:

1. Використання амортизаційних засобів не на реконструкцію, переоснащення виробництва, а на поточні господарські потреби.

2. Монополізація в деяких галузях промисловості, що призводить до несприйнятливості інновацій.

3. Моральний знос, що зумовлює здешевлення засобів виробництва.

4. Застарілі розрахунки норм амортизації, що не відображають дійсність.

Для підвищення ролі амортизації в інвестиційному процесі необхідно усунути ці недоліки. Деякі сільгосппідприємства можуть застосовувати і прискорену амортизацію, насамперед, сільськогосподарської техніки [1]. Це дає змогу заощадити засоби для купівлі більш продуктивної новітньої техніки. Варто звернути увагу і на таке внутрішнє джерело інвестицій, як додаткова емісія акцій акціонерними підприємствами. Ця емісія дозволяє залучити додаткові фінансові засоби для фінансування інвестиційних проектів; при цьому активи підприємства не збільшуються. Додаткові акції, їхній випуск і розміщення пов'язані з певним ризиком, це свого роду запозичення засобів з обов'язковою виплатою дивідендів. Тому керівництво підприємства має правильно оцінити економічний ефект у разі випуску додаткової емісії акцій.

Аналізуючи джерела інвестицій у розвиток сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах, слід зазначити, що зростаючу роль мають відіграти зовнішні джерела цих інвестицій. До зовнішніх джерел інвестицій сільськогосподарських підприємств належать: бюджетне фінансування, кредити банків, засоби різних ринкових структур, лізинг, засоби населення, іноземні інвестиції тощо. Бюджетне фінансування залишається одним із вагомих джерел у вирішенні проблеми відновлення, модернізації основних фондів. У регіонах частка бюджетних засобів у інвестиціях неухильно зменшується (за рідкісним винятком), що багато в чому пов'язано з дефіцитом бюджетних засобів, переходом від адміністративного управління до управління об'єктами власності різних форм. Частка позабюджетних засобів у інвестиціях неухильно зростає, що має призвести в підсумку до зменшення фінансової ролі держави в інвестиційному процесі [5].

При нинішній ситуації в умовах обмеженості бюджетного фінансування необхідно виробити концепцію розвитку державної підтримки пріоритетних, життєво важливих галузей економіки. Державні кошти мають виділятися лише під високоефективні інвестиційні проекти. Необхідно посилити також контроль за видачею і використанням пільгових кредитів. Розподіл державних інвестицій повинен відбу-

ватися на конкурсній основі. У міру розвитку економіки зростає значення регіонального фінансування. Для більш об'єктивного якісного інвестування в регіонах необхідно виробити програму взаємодії державних інвестицій з регіональними, наприкладі пайової участі в реалізації економічно вигідних проектів.

Особливе місце в інвестиційному процесі займають кредити банків. Кредит дає змогу прискорити оборот фінансових засобів, є важливим джерелом формування основного й оборотного капіталу підприємств. Кредитування також пришвидшує розвиток виробництва, підвищує його ефективність, забезпечує його безперервність. Ці кредитні ресурси підприємствам видають на умовах платності, повернення, терміновості, цільового призначення і матеріального забезпечення. Довгострокове кредитування могло б стати одним із важливих джерел інвестицій. Однак у сучасних умовах (особливо сільськогосподарських підприємств) використовується вкрай рідко. Таке несприятливе для підприємств становище в кредитуванні викликано рядом причин: високою ставкою рефінансування, хитким економічним становищем, низькою активністю банків у розширенні діапазонів своєї діяльності. З урахуванням стану економіки і прогнозів її розвитку можна припустити, що кредитування інвестиційної діяльності в найближчі роки буде здійснюватися на регіональному і місцевому рівнях з перевагою короткострокових позик.

У багатьох регіонах зростаючу роль в інвестуванні підприємств сільського господарства й інших галузей АПК стали відіграти нові великі фінансово-промислові структури, які надають сільськогосподарським підприємствам товарні кредити, поставляють матеріально-технічні ресурси під майбутній урожай [2]. Це полегшує сільським товаровиробникам розрахунки з кредиторами і сприяє припливу реальних інвестицій в аграрний сектор регіональної економіки.

Великі можливості збільшення інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва відкриваються з організацією агрофірм, що є ефективною сучасною формою агропромислової інтеграції. В агрофірми в єдиному відтворювальному процесі поєднуються підприємства сільського господарства, заготівель, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції. Всі учасники агрофірм працюють на єдиний розрахунковий рахунок. У кожній агрофірмі створюється свій фінансово-розрахунковий центр (ФРЦ). Одним з основних завдань ФРЦ є обґрунтування і видача учасникам аг-

рофірм із загальних коштів безкоштовних чи пільгових кредитів на зміцнення матеріально-технічної бази, придбання техніки, добрив і інших матеріально-технічних ресурсів. Найчастіше такі внутрішньофірмові пільгові кредити одержують сільськогосподарські підприємства, які входять до їх складу. Керівництво і ФРЦ агрофірм можуть розробити поточну і перспективні програми інвестування засобів у підприємства, що інтегруються, погоджуючи інтереси всіх партнерів і сприяючи поліпшенню кінцевих результатів їх діяльності.

Важливим зовнішнім джерелом інвестицій для аграрних підприємств стає лізинг. На сьогодні лізинг як особливий вид оренди рухомого і нерухомого майна широко використовується не тільки за кордоном, й у нашій країні. Лізингова форма відносин найбільш приваблива для дрібних і середніх підприємств, тому що для них стає реальним проведення реконструкції, переоснащення виробництва при виборі прийнятних форм фінансування. Лізингові операції є найбільш перспективними в розвитку інвестування, тому що в умовах збитковості багатьох сільгосппідприємств проблема нестачі оборотних коштів істотно утрудняє розвиток виробництва, упровадження нової техніки й устаткування.

Лізинг являє собою особливий комплекс майнових відносин. Іншими словами, лізинг — це особливий вид оренди різних машин, техніки, устаткування, засобів транспорту, виробничих споруджень тощо з подальшою передачею їх по залишковій вартості у власність лізингоотримувачеві. З економічної точки зору лізинг — товарний кредит у основні фонди. Але якщо при товарному кредитуванні в чистому вигляді товароодержувач водночас вступає в права власності, то при лізингу ці права залишаються за лізингодавачем до повної оплати предмета лізингу лізингоотримувачем. Економічно це вигідно, тому що зменшується оподатковувана база. Але все-таки основна перевага лізингу порівняно з іншими формами інвестування полягає в тому, що підприємець може почати власну справу, володіючи лише частиною необхідних фінансових засобів для придбання основних фондів. Тим самим вивільняються додаткові засоби відтворення. Підприємству при цьому надаються не грошові ресурси, контроль за якими не завжди можливий, а безпосередньо засоби виробництва. Економічна сутність лізингу робить його застосування найбільш ефективним у галузях, що випускають продукцію високого ступеня готовності, збут якої багато в чому визначається її конку-

рентоспроможністю і наявністю коштів у користувача цієї продукції.

Зазвичай лізингові операції припускають трьох учасників: підприємство-виробник; орендодавець-лізингова фірма; орендар-лізингоотримувач. Але у разі, якщо проект дорогий, то кількість його учасників збільшується. Це, як правило, відбувається за рахунок залучення додаткових фінансових джерел (страхових компаній, банків тощо). Існує два основні види лізингових операцій, визнаних у всьому світі: фінансовий лізинг із повною окупністю; оперативний лізинг із неповною окупністю. Найбільшого поширення набув фінансовий лізинг. Термін, на який передається устаткування в тимчасове користування, за тривалістю наближається до терміну експлуатації й амортизації всієї чи більшої частини його вартості. Протягом терміну договору лізингодавач за рахунок лізингових платежів повертає собі всю вартість майна. По закінченню терміну лізингу підприємство має можливість придбати устаткування по залишковій вартості. При фінансовому лізингу обов'язки з технічного обслуговування, ремонту, страхування устаткування лягають на лізингоотримувача.

Лізинг із неповною окупністю характеризується тим, що термін договору лізингу істотно коротший, ніж нормативний термін служби майна. Так, лізингопостачальник змушений надавати об'єкт лізингу в тимчасове користування кілька разів. Відповідно зростає ризик щодо відшкодування його залишкової вартості при відсутності попиту на цей об'єкт. Розміри лізингових платежів у оперативному лізингу набагато вищі, ніж у фінансовому, тому що обов'язки з технічного ремонту, обслуговування, страхування устаткування лежать на лізингопостачальнику.

Однак, на сьогодні розвитку лізингу перешкоджає ряд обставин: необхідність значного стартового капіталу для організації лізингової компанії, оскільки вона купує устаткування за повну вартість; нерозвиненість інфраструктури лізингового ринку, що включає мережу лізингових компаній, консалтингових фірм, систему інформаційного забезпечення; брак кваліфікованих кадрів для лізингових компаній. Можна припустити, що в перспективі лізингові операції не тільки мають підвищити інвестиційну активність, а й усунуть ряд труднощів, зумовлених упровадженням нових технологій, модернізацією виробництва, стануть одним із могутніх джерел інвестицій на підприємствах багатьох галузей, у тому числі в сільському господарстві.

Особливе місце в інвестиційному процесі займають кошти фізичних осіб, різних страхових компаній, інвестиційних фондів, пенсійних фондів, спеціалізованих фінансових компаній. Залучення засобів населення в інвестиційну сферу варто розглядати не тільки як джерело капіталовкладення, а і як один із методів захисту особистих заощаджень від інфляції. На сьогодні одним із головних негативних факторів, що знижують інвестиційну активність населення, є недовіра, слабка захищеність приватних інвестицій з боку держави. Не відпрацьовано також механізм залучення приватних заощаджень населення, хоча практика показує: величезні суми коштів як у національній, так і в закордонній валюті знаходяться без руху, що не тільки ускладнює, а й підриває фінансово-економічний стан як підприємств, так і держави. Населення ще недостатньо купує акції високоприбуткових підприємств. Для припливу заощаджень населення на ринок капіталу необхідна широка інфраструктура фінансових, інвестиційних компаній, різних фондів. Але основним завданням залишається забезпечення державних гарантій приватним інвесторам. Особливу роль мають відіграти регіональні органи влади, тому що, на наш погляд, вирішення проблеми залучення приватних інвестицій на регіональному рівні значно спрощується в порівняно з державним рівнем.

Одним із важливих джерел інвестицій є залучення іноземного капіталу [7]. Це може здійснюватися шляхом створення спільних підприємств, підприємств із пайовою участю, створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, у формі фінансових і матеріальних вкладень іноземних фізичних і юридичних осіб, іноземних організацій різних форм власності. Для збільшення припливу іноземного капіталу в економіку країни необхідно вжити низку кардинальних заходів: стабілізувати економічне становище в країні, подолати кризу неплатежів, здешевлення кредитів, знизити податки для товаровиробників, провести структурну перебудову в регіонах і галузях, посилити державну підтримку прогресивних галузей, що впливають на прискорення науково-технічного прогресу, переглянути мита на ввезені товари, використовувати як внесок іноземних інвесторів, удосконалити правові основи інвестиційної діяльності.

Хоча в цілому по країні і були спроби створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів, що характеризуються прийняттям законодавчих рішень, але це істотно не вплинуло на підвищення інвестиційної активності іноземного капіталу. Для стабілі-

зації економіки і поліпшення інвестиційного клімату потрібно вжити ряд радикальних заходів, спрямованих на формування й розвиток економічних відносин і безпосереднє вирішення завдань залучення іноземного капіталу. Необхідно швидше переглянути податкове законодавство у бік його спрощення і стимулювання виробництва, вжити ряд заходів, спрямованих на захист прав власності іноземного капіталу. У першу чергу треба створити систему страхування і гарантій іноземному капіталу.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи джерела інвестицій аграрних підприємств у останні роки, слід зазначити, що найбільшу частку становлять власні засоби. Серед зовнішніх джерел певну частку складають бюджетні кошти і лізинг. Останнім часом у інвестуванні різко зросла роль великих ринкових структур регіонального АПК і агрофірм. Для підвищення інвестиційного потенціалу підприємств необхідно оперативно мобілізувати всі джерела інвестицій і ефективно використовувати інвестиційні засоби.

Література:

1. Бельтюков Е.А. Выбор стратегии развития предприятия / Е.А. Бельтюков, Л.А. Некрасова. — Одесса: ОНПУ, 2002. — 280 с.
 2. Бут А.Л. Особливості інвестиційного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки України / А.Л. Бут // Формування ринкових відносин в Україні. — 2007. — № 4(71). — С. 91—95.
 3. Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів / О.Е. Вільямсон. — К.: Видавництво "АртЕк", 2001. — 472 с.
 4. Должанський І.З. Управління потенціалом підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих та ін. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 362 с.
 5. Дребот Н. Інвестиційна стратегія підприємства: засади і особливості її формування в сучасних умовах / Н. Дребот // Регіональна економіка. — 2000. — № 1. — 63—69.
 6. Корягіна С.В. Дослідження розвитку підприємств на стадіях їхнього життєвого циклу / С.В. Корягіна // Вісник національного університету "Львівська політехніка". — 2006. — № 4(554). — С. 24—29.
 7. Ястремська О.М. Інституціональні моделі взаємодії економічних агентів у процесі інвестування / О.М. Ястремська // Вісник ДонНТУ. — 2006. — Випуск 103-1. — С. 144—150.
- Стаття надійшла до редакції 12.03.2012 р.*